



MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING INTELLEKTUAL QOBILIYATINI FALSAFIY BILIMLAR ASOSIDA SHAKLLANTIRISH

Mamatqulova Sh.O'.

Termiz davlat pedagogika instituti o'qituvchisi

Tayanch so'zlar: intellektual salohiyat, qobiliyat, iste'dod, o'yin, syujetli-rolli o'yinlar, abstrakt bilimlar, genetika va irsiyat.

Ключевые слова: интеллектуальный потенциал, способности, талант, игра, ролевые игры, абстрактные знания, генетика и наследственность.

Key words: intellectual potential, abilities, talent, game, role-playing games, abstract knowledge, genetics and heredity.

РЕЗЮМЕ:

Bugungi kunda maktabgacha ta'lim tarbiyalanuvchilarining intellektual salohiyatini rivojlantirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Mazkur maqolada maktabgacha ta'lim tarbiyalanuvchilarining intellektual salohiyatini rivojlantirish va takomillashtirish dolzarb masalalari yoritib berilgan.

РЕЗЮМЕ:

Сегодня развитие интеллектуального потенциала дошкольников является одним из наиболее актуальных вопросов. В данной статье освещены актуальные вопросы развития и совершенствования интеллектуального потенциала дошкольников.

SUMMARY:

Today, the development of the intellectual potential of preschool children is one of the most important issues. This article covers topical issues of developing and improving the intellectual potential of preschool children.

Kirish. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Miromonovich Mirziyoyev ta'kidlaganlaridek: "Maktabgacha ta'lim - ertangi kunimizga zamin"dir. Bilim va faoliyat uslubining murakkablashishi ta'lim jarayonida bolalar rivojlanishining asosiy va belgilovchi tomonini tashkil etadi. Masalan, Shvetsariyalik psixolog J. Piaja o'zi olib borgan tadqiqotlar asosida ta'kidlashicha, 7-8 yoshdan kichik bolalar raqam bilan bog'liq faoliyatga qodir emas. Shuningdek, bolaning psixik rivojlanishida ta'lim mazmunining o'zgarishi va uning ta'siri haqida L.A.Venger, P.Ya.Galperin, D.B.Elkonin,



V.V.Davidov va boshqalar asarlarida keng tadqiq etilgan. Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalar tarbiyasining asosiy vazifalari- jismoniy, aqliy, axloqiy, mehnat tarbiyasi, estetik tarbiya berib borishdan iboratdir. Psixologlar fikricha bu yoshda bolada bilish jarayonlari rivojlanib borganligi sababli unga o'rgatilgan har bir yangilikni tez ilg'ab oladi, ongiga singdirib boradi. Bolalikda aqliy rivojlanish asosini bolada shakllanayotgan idrok etish va fikrlash harakatlarining yangi turlari tashkil etadi. Bu yoshda avtodidaktik, o'zi o'rgatuvchi o'yinchoqlar (matryoshkalar, qutichalar, kubchalar, mozaika va boshqalar) bola ongini tez rivojlantiradi. Intellektualpsixologik o'yinlar bolani har tomonlama komil shaxs bo'lib shakllanishidagi asosiy vositalardan biridir. Maktabgacha ta'lim davridagi bolani har tomonlama komil inson bo'lib shakllanishida didaktik o'yinlar asosiy vosita bo'lib xizmat qiladi. Intellektualpsixologik o'yinlarning barchasini quyidagi uch turga ajratish mumkin: 1. Buyumli o'yinlar(o'yinchoqlar, tabiiy materiallar) 2. Stol ustida o'ynaladigan o'yinlar 3. So'z o'yinlari Ta'lim jarayonida zamonaviy interfaol usullardan foydalanish bolalar intellektiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Asosiy qism. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Miromonovich Mirziyoyev 2017- yil 30-sentabrda PF5198 - sonli "Maktabgacha ta'lim faoliyatini tashkil etish va boshqaruv tizimini tubdan takomillashtirish chora tadbirlari to'g'risida" gi farmoni qabul qilinib, unda maktabgacha ta'lim muassasalarining davlat va nodavlat tarmoqlarini yanada kengaytirish, davlat va nodavlat maktabgacha ta'lim muassasalari o'rtasida sog'lom raqobat muhitini shakllantirish sharoitlarini yaratish, davlat va xususiy sektor sherikligi shartlarida maktabgacha ta'lim muassasalarining yangi shakllarini joriy etish, shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi faoliyatini samarali tashkil etishni ta'minlash asosiy maqsad qilib belgilangan. Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarning intellektual salohiyatining rivojlanishida ulardagi tug'ma qobiliyat va iste'dod muhim ahamiyatga ega. Tug'ma qobiliyatga ega bo'lgan bolalarimiz kattalarning har bir ta'limiy, tarbiyaviy va kasbiy ta'limotlarini tez ilg'ab oladilar va tez o'zlashtirib, hayotga tatbiq etadilar. Ammo, barcha yoshlarimizga ham birdek tug'ma talant, qobiliyat va iste'dod nasib etavermaydi. Shunday ekan, qobiliyatni shakllantirib borish, yoshlarning iste'dodini oshirib borishdek muhim vazifa birinchi navbatda pedagoglarimiz va keng jamoatchilik zimmasiga ya'ni oila, o'quv muassasalari, korxonalar, tashkilot, ustaxonalar boshqaruvchilari zimmasiga tushadi. Kattalar tug'ma aql sohiblari bo'lgan bolalarning yo'lini to'sishni yaxshi ko'radilar. Bolaga "uni qilma", "bu senga foyda keltirmaydi" kabi so'zlarni ko'p ishlatishadi. Unga xato qilib, xulosa chiqarib, uni to'g'irlash uchun yo'l topishiga sharoit yaratib



bermaydilar. Kattalarning talab hamda vazifalaridan charchagan bolalar bora-bora hafsalasiz va umidsiz bo'lib, xushchaqchaq ko'ngillarini berkitib oladilar, qalblarida borini o'rtoqlashmay qo'yadilar. Fikrlarini ochiq bildirmaydilar. Bolaga bunday munosabatda bo'lish ularni o'z ichki olamlariga badarg'a qilish, demakdir. Natijada esa, ularni u olamdan ortga qaytarish qiyin kechadi. Maktabgacha yoshdagi bolalarning intellektual salohiyatini rivojlantirishidagi dolzarb masalalari boyicha Farg'ona davlat universiteti Maktabgacha ta'lim kafedrası qoshida "Bolajon" innovatsion bog'chasi o'z faoliyatini boshlagan. Fargona viloyati maktabgacha ta'lim boshqarmasi bilan hamkorlikda ish olib borilmoqda. Maktabgacha yoshdagi bolalarning intellektual salohiyatini rivojlantirish bu fikriy faoliyatning ko'rgazmali-harakatli, ko'rgazmali-obrazlidan abstrakt, nazariyga o'zgarishidir. Bolada tushunchalar va tushunchalar tizimi muntazam shakllanib boradi. Bolaning anglash va fikrlash rivojlanishi darajasi qancha yuqori bo'lsa, u o'zlashtirgan, foydalanayotgan tushunchalar shuncha murakkab bo'ladi. Shu tarzda, umumiy holda bola psixik rivojlanishi jarayonini uch asosiy yo'nalishga bo'lish mumkin: 1) ta'lim jarayonida bilim va faoliyat usullarining rivojlanishi, 2) o'zlashtirilgan usullar qo'llash psixologik mexanizmlarining rivojlanishi, 3) shaxsning umumiy xususiyatlari rivojlanishi. Ushbu mavzu yuzasidan davra suhbatlari o'tkazildi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlari psixologlari bilan tajribalar almashildi. Bolada intellekt ona qornidan rivojlanishni boshlaydi. Bolalarda asosiy intellektual rivojlanish bosqichi maktabgacha va maktab yoshiga to'g'ri keladi. Genetika va irsiyat intellektual salohiyatga o'z ta'sirini ko'rsatadi. Kimdir tabiatan tez hisoblaydi, kimdir tug'ilganidan boshlab matematikani yaxshi ko'radi, kimdir gapirishdan oldin kuylaydi. Bolalarda aloqa va bilim qobiliyatlarini rivojlantiradigan faoliyatning muntazamligini ta'minlash orqali intellektni rivojlantirish mumkin. Temperament va xarakter xususiyatlarini o'rganish maktabgacha ta'lim tarbiyalanuvchisining intellektini rivojlantiruvchi omil hisoblanadi. Ota-ona bilan munosabat va oiladagi emotsional muhitni me'yoriy darajaga keltirish bola intellektini rivojlantirishga poydevor bo'lib xizmat qiladi. Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalar ota-onalari bilan intellekt, intellektual salohiyat va uni rivojlantirishning dolzarb masalalari to'g'risida suhbat uyushtirildi. Ota-onalar o'zlariga kerakli ma'lumotlarga ega bo'lishdi.

Xulosa. Faoliyatning umumiy turi aniqlangach, bolalar tomonidan ayrim usullar turli darajada qo'llanilishi mumkin. O'quvchilar faoliyatning nisbatan yuqori shakllari va turlariga (shuningdek, aqliy) masalan, aniq va abstrakt bilimlarni bog'lay olish va o'zaro nisbatini aniqlay bilishga o'rgatilishi lozim. Bolaning fikrini ham tez-tez inobatga olib turilsa, uning o'z-o'ziga



boʻlgan ishonch hissi ortadi. Rivojlanish jarayonida faqat bilim va faoliyat usullarining oʻzgarishi va murakkablashishi sodir boʻlib qolmaydi. Bolaning psixik rivojlanishi uning butun shaxsidagi oʻzgarishlarni, yaʼni shaxs umumiy xususiyatlarining rivojlanishini oʻz ichiga oladi.

Rivojlanish jarayonida bolalar psixik faoliyatining turli jihatlari oʻzgaradi, usullar yigʻilishi va oʻzgarishi sodir boʻladi. Bola koʻp miqdordagi turli harakatlarni bajara oladi, bilim va tasavvurlari oʻzgaradi. Qizlar va oʻgʻil bolalar yetuk va komil shaxs boʻlib voyaga yetishi uchun yana bir muhim omil hayot tarziga aylanishi zarur. U ham boʻlsa zamonaviy axborot texnologiyalaridan oqilona foydalanishdir. Bunda ota-ona, oila muhiti muhim oʻrin egallaydi. Oʻrgimchak toʻridek dunyoni egallab olgan elektron olam bolalarning ongu shuurini butunlay egallab olmasidan oldinroq ularda hayotda har bir narsaning meʼyorini bilish koʻnikmasini hosil qilishimiz va bunga oʻzimiz ham amal qilishimiz juda zarur. Zero bola aytganni emas, koʻrganini qiladi. Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarning intellektual salohiyatini rivojlantirish orqali yuksak intellekt sohiblarini tarbiyalashimiz bizning asosiy maqsadlarimizdan hisoblanadi.

Adabiyotlar:

1. Taʼlim toʻgʻrisidagi qonun. T.: 23 sentabr 2020-yil.
2. Oʻzbekiston Respublikasining qonuni Maktabgacha taʼlim va tarbiya toʻgʻrisida Qonunchilik palatasi tomonidan 2019-yil 22-oktabrda qabul qilingan Senat tomonidan 2019- yil 14-dekabrda maʼqullangan (1)
3. Ismoilovich I. M. (2021, July). Issues of transformation of educational experience of developed countries. In Euro-AsiaConferences (pp. 227-239).
4. D.M.Mirzayeva. Maktabgacha yoshidagi bolalarning intellektual salohiyatini rivojlantirish muammolari. Central asian academic journal of scientific research. Volume 2022 yil.